

## ГІМНАЗІЯ М.С. ПАНЧЕНКА

**Мінов О., студ. гр. ПЦБ-381, Склярова К., студ. гр. АБІ-306**

*Науковий керівник – Бекірова М.М., к.т.н., доцент (кафедра Будівельної механіки, Одеська державна академія будівництва та архітектури)*

**Анотація.** 1910-ті роки – це час переосмислення архітектурно-містобудівних принципів в Одесі, час початку широкого застосування нових інженерних технологій і конструктивних матеріалів. Незадовго до революції в місті з'явилася ціла низка різних за призначенням споруд, що уособлювали в собі кращі досягнення архітектурної думки тих років. Монументальна неокласична будівля гімназії М.С. Панченка на вулиці Велика Арнаутська, 9 – один з найяскравіших творів нового витка розвитку одеської архітектури.

Завдяки високій якості матеріалів та інженерних технологій будівля гарно виконує сучасну функцію. В ній розміщується зараз середня загальноосвітня школа № 101.

Тип будівлі: будівля освітнього призначення. Стиль: модернізований неокласицизм, ретроспективний модерн. Архітектор проекту: К.К. Абт. Інженер проекту: К.М. Добровольський. Дата будівництва: 1911-1914 рр. Статус: пам'ятка архітектури місцевого значення. Друга адреса: Канатний провулок, 1.



Рис. 1. Загальний вигляд будівлі

Велика ділянка на розі Великої Арнаутської та Канатного провулка в кінці XIX ст. і у 1900-ті рр. до того, як перейти у власність приват-доцента фізико-математичного факультету Новоросійського університету, статського радника і голови педагогічної ради Одеської жіночої гімназії ім. Г.Р. Березіної, Михайла Семеновича Панченко, кілька разів змінювала власників. На межі XIX-XX століть тут стояв будинок спадкоємців Померанца, незабаром придбаний Вольфом Яковичем Брахманом, а пізніше – А.М. Герценштейном.

М.С.Панченко, якому судилося стати останнім передреволюційним власником ділянки, на початку 1910-х рр. відкрив тут загальноосвітню гімназію, для якої колишні, порядком постарілі будови виявилися непридатними. У 1910 р. інженер-архітектор К.К. Абт, відомий в першу чергу співпрацею з Бельгійським акціонерним Товариством та будівництвом в різних місцях Одеси типових підстанцій електричного трамвая, отримав замовлення на складання проекту нової, просторої і всебічно співзвучної своєму часові будівлі для гімназії Панченка, який реалізував у співавторстві з інженером К.М. Добровольським.

Розпочате в 1911 році спорудження монументальної неокласичної споруди тривало близько трьох років і було завершено напередодні Першої світової війни. Слід зазначити, що ані Абт, ані Добровольський не залишили в дореволюційній забудові Одеси багатой спадщини і імпазантна елегантна будівля гімназії, ймовірно, є вершиною творчого шляху для обох майстрів. Тут же, при гімназії, проживав і сам її засновник і директор М.С. Панченко.



Рис. 2. Фасад по Великій Арнаутській

Після революції на базі гімназії була створена трудова школа № 48. У перші післявоєнні роки в будівлі розмістилися очний госпіталь і школа сліпих для дорослих, а в 1960-ті роки – середня школа №101 і школа робітничої молоді №16. З того часу будова свого профілю не змінювала і школа №101 вдало функціонує тут і донині. Таким чином, колишня гімназія М.С. Панченка входить до рахунку небагатьох одеських будинків, чия початкова (в даному випадку – освітня) функція ніколи не змінювалася, хоча за минуле століття тут квартирувало чимало навчальних закладів.

Будівля, зведена Абтом і Добровольським являє собою одну з акцентних будівель перших кварталів Великої Арнаутської і складається з двох чоловічих крил, які утворюють правильний прямий кут і відокремлюють від вулиці великий внутрішній двір і одного дворового, що утворює з рештою комплекс П-подібної форми. Сувора, підкреслено стримана будова наочно ілюструє у своїй архітектурі кращі традиції одеського неокласицизму 1910-их. Фасад по Великій Арнаутській трактовано як головний, що підкреслюється масивним ризалітом у його центральній частині і ефектним чотириколонним портиком висотою в два поверхи. Сам фасад суворо симетричний і має протяжність в 11 віконних вісей, центральні п'ять з яких окреслено ризалітом. Перший поверх оздоблений глибоким лінійним крупнофактурним рустом.

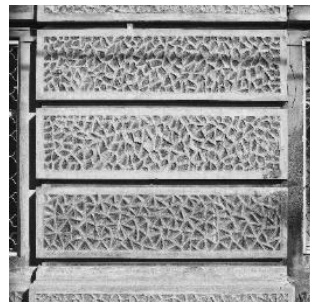


Рис. 3. Фрагмент русту першого поверху

На крайніх вісях центрального ризаліту вікна здвоєні і поглиблені в отвори майже квадратних за формою ніш. Між вікнами поміщені суворі доричні пілястри. Ті ж принципи простежуються і у вирішенні вхідного порталу шириною в три вісі, де сам вхід фланкований вікнами і відділений від них ордерно аналогічними віконним, але більш великими пілястрами.

Перший і другий поверхи відокремлені один від одного суворим схематичним карнизом середнього виносу, під яким протягнутий фриз без декору з єдиним винятком на крайніх вісях центрального ризаліту, де він доповнений класичними канелюрами.

Верхні поверхи практично не розрізняються за архітектурною обробкою, дуже мінімалістичною і класично стриманою. Стінні площини прорізані величезними вікнами, простінки між поверхами оброблені фактурним рустом.



Рис. 4. Центральний ризаліт

Весь нечисленний декор зосереджений у центральному ризаліті. Вікна другого поверху на його крайніх вісях не мають лиштв, але тим не менш доповнені модернізованими прямими сандриками, які композиційно об'єднані з аскетичними підвіконними фільонками на третьому поверсі. Крайні вісі ризаліта фланкуються потужними рустованими пілонами, стінні площини верхніх поверхів зберігають спільний з рештою фасаду рівень виносу.

Три центральні вісі вирішені у вигляді ефектного чотириколонного портика, колони висотою в два поверхи вінчаються капітелями доричного ордера. Між ними прорізані вертикалі вужчих, ніж на іншому фасаді, вікон, причому на третьому поверсі в центральній вісі розташоване фальшвікно. Сандрики і фільонки тут аналогічні таким у крайніх вісях, але підпорядковані віконній ширині.

Ризаліт увінчується широким фризом з великими канелюрами, суворим карнизом великого виносу і химерними аттиками на крайніх вісях, центральні елементи якого вирішені у вигляді сильно геометризаних за обрисами ваз. Фасадні площини поза ризалітів завершуються кам'яними балюстрадами з сильно модернізованими балясинами.



Рис. 5. Фрагмент балюстради

Другорядний фасад, орієнтований у бік Канатного провулка значних акцентів позбавлений, обробка виглядає помітно монотоннішою, що, втім, не заважає її загальній композиційній гармонійності. Довжина фасаду по Канатному провулку незначно перевищує таку у головного фасаду по Великій Арнаутській. Крайні вісі підкреслені неглибокими, увінчаними високими аттиками, ризалітами; у правому з них розташована технічна сходові клітка і сюди ж вписані її світлові вікна. Між їх прорізами поміщена фактурна неокласична фільонка з орнаментальним мотивом двох схрещених діагоналей, типовим для модернізованого історизму і ретроспективізму 1910-х рр.



Такий композиційний сюжет застосовувався не тільки для заповнення фільонок, але і в якості мотиву для дизайну огорож балконів і секцій сходових перил, ритмічно повторювався на балюстрадах і фризах. Фасадна площина другого-третього поверхів між ризалітами прорізана широкими доричними пілястрами, розміщеними з кроком в три вікна (від лівобічного ризаліту до крайньої пілястри – дві віконних вісі).

Даниною модерновим тенденціям в архітектурі 1910-х рр. служить ефектно округлений кут будівлі, що надає суворому, монументальному фасаді деяку пластичність і візуальну легкість. Вплив модерну, без відходження від неокласичного характеру споруди стає помітнішим в парадних інтер'єрах гімназії. Просторий вестибюль розділений надвое масивною стельовою балкою, що спирається на чотири, згрупованих по двоє, стовпи квадратної в плані форми. Майже у всю висоту їх кути зрізані, а самі вони увінчані капітелями доричного ордера.



Рис. 6. Вестибюль

Периметральна сходова клітка розташована на одній вісі з вестибюлем і відокремлюється від його об'єму ще однією колонадою, причому цей хід повторюється на всіх поверхах. Ліворуч від сходової клітки обладнаний прохід удвір. На сходах встановлені перила з балясинами поширеної бюджетної моделі періоду пізнього модерну, сходи виконані з мармуру. Між стовпами-колонами колонад, що розділяють сходову клітку і просторі Г-подібні коридори, що ведуть в аудиторії другого і третього поверхів, в якості огорож встановлені класичні балюстради.



Рис. 7. Балюстради

Дворовий фасад неоштукатурений, розмір вікон в цілому аналогічний фасадним. Дві крайні правобічні вісі крила з вул. Велика Арнаутська несуть в собі здвоєні вузькі прорізи

технічних приміщень (за таким принципом реалізовані вікна першого поверху у всіх крилах), причому друга від краю вісь завершується кубічним антресольним обсягом висотою в повноцінний поверх. Фасад дворового (службового) крила аналогічний тильному фасаді крила з Канатного провулку.



Рис. 8. Дворовий фасад

**Висновки.** В цілому будівля колишньої гімназії М.С. Панченка являє собою чудовий приклад поєднання ретроспективних архітектурних традицій і нових для початку ХХ століття інженерних рішень. В конструкції споруди був застосований надійний залізобетонний каркас, який дозволив розвантажити несучі стіни, і обладнати величезні світлові вікна, що забезпечило хорошу інсоляцію аудиторій, коридорів, сходів та службових приміщень.

Крім того, з'явилася можливість перекриття великих просторів без використання великої кількості несучих опорів. Завдяки елегантному, виразному вигляду і майстерно реалізованому інженерно-конструктивному рішенню, гімназію можна без сумніву віднести до рахунку кращих в Одесі дореволюційних будівель освітнього призначення.

#### Література:

1. <https://all.archodessa.com/all/bolshaya-arnautskaya-9-ua/>
2. <https://en.wikipedia.org/wiki/Odessa>
3. В.А.Пілявський. Будівлі, споруди, пам'ятники Одеси та їх Зодчі. Одеса: Optimum, 2010. 276 с.